

Валентина Тихоша

(Херсон)

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЯНЬ В АРХІТЕКТОНІЦІ ВІРШІВ ЯРА СЛАВУТИЧА

У статті розглядаються порівняння як мовно-образні засоби поезій Яра Славутича, аналізуються різні форми граматичного вираження цих тропів.

Ключові слова: *троп, порівняння, об'єкт порівняння.*

The similes as lingo-imaginative devices of Jar Slavutich works are considered in the article, the different forms of grammatical expression of these tropes have been analyzed.

Key words: *trope, simile, object simile.*

Яр Славутич (Григорій Жученко) – поет, літературознавець, доктор філософії, педагог, українознавець, культуролог, дослідник літератури української діаспори. Народився 11 січня 1918-го року на хуторі Жученки, колишньому козацькому зимівнику, поблизу села Благодатного на північній Херсонщині. Це багатогранна особистість, до характеристики його постаті докладають чимало означень, епітетів, образних порівнянь. Оцінку його діяльності й значення дав Юхим Красноштан такими паралелями й узагальненнями: «Відомо, що Тараса Шевченка влучно називають Кобзарем. Івана Франка Каменярем, Олеся Гончара прапорносецем. Я назвав би Яра Славутича без вагання Правдоносецем України» [3, с. 5].

Говорячи про вірші поета, не можна не сказати про порівняння, які є своєрідними та органічними складниками поетичного тексту. Вони належать до основних явищ його поезики, навколо яких організуються інші засоби.

Порівняння, як класичний троп досліджували багато вчених, зокрема Л. Голоюх, Г. Довженко, М. Заборна, І. Кучеренко, О. Марчук,

Л. М'яснянкiна, В. Огольцев, Л. Прокопчук, С. Рошко, М. Черемiсiна,
Н. Шаповалова та iн.

Порiвняння (лат. *comparatio*) – це троп, побудований на зiставленнi двох явищ, предметiв, фактiв для пояснення одного з них за допомогою iншого та з допомогою компаративних зв'язкiв, тобто єднальних сполучникiв: *як, мов, немов, наче, буцiм, нiби* та iн.

Порiвняння має тричленну будову:

- 1) те, що порiвнюється, або «предмет» порiвняння (лат. *comparandum*);
- 2) те, з чим порiвнюється, «образ» (лат. *comparantum*);
- 3) те, на основi чого порiвнюється одне з iншим, ознака, за якою вiдбувається зiставлення (лат. *Tertium comparationis*) [1, с.561].

Бiльшiсть Славутичевих порiвнянь за своєю формою звичайнi, загальновiдомi. Але всi вони оригiнальнi внутрiшньою художньою силою, мiсткi засоби, що притягують до себе будь-якого пересiчного читача, викликають яскраве враження.

Художнi потенцiї, прихованi за порiвняннями, легко розкриваються i вiльно доходять до свiдомостi читача. За їх допомогою поет створює яскравi картини, згущенi поетичним змiстом одиницi, органiчнi складники цiлого твору. Навiть звичайнi порiвняння по-своєму осмисленi цим автором, насиченi своєрiдним художнiм змiстом.

Найбiльш поширенi Славутичевi порiвняння творяться навколо сполучних слiв *як, мов, наче (неначе), нiби*. При цьому вони бувають i короткi, й розгорнутi.

Особливо часто зустрiчаються порiвняння iз сполучником як, оскiльки вони чiтко заокругленi й досить виразно виступають на фонi поетичного контексту:

1. О земле рiдна, пам'ятай про нас.
Ще вдарить грiм i в пожедний час
Ми, **як герої**, вернемось до тебе [2, 80].
2. Iти б у даль, **як мiсяць**, навпростець
I на свiтанку вмитися росою [2, 26].

Часто такі Славутичеві порівняння ускладнюються тим, що подвоюються й створюють явища комплексної форми:

1. **Як свободи поклик, як луна зозуль,**

Гомонить повсюди звук визвольних куль [2, 18].

2. Люблю, **як бджілка** – цвіт калини,

Як біла хмарка – дно ріки [2, 34].

Об'єктом порівнянь поета виступають будь-які явища дійсності. Найчастіше порівнюються люди, тварини, рослини, природні явища, абстрактні поняття.

У ряді поезій такі порівняння зі сполучним словом як потроюються, а подекуди й більше разів повторюються, що створює особливу виразність мовлення поета:

1. Він був, **як спів!**

Він був, **як пісня!**

Як метеор, поліг на слави дно [2, 75].

1. Тоді молитовно тебе [шаблю] я зніму –

Як сонце, як щастя, як мрію [2, 157].

1. Козак, боронячи в бою бунчук,

Готов зазнати стільки смертних мук,

Що будуть браття вічно поминати.

Це ним гордиться рідна сторона:

Великий Луг – **як батько**, Січ – **як мати**,

І кінь – **як друг**, і люлька – **як жона** [2, 61].

Удавання до анафоричних розгорнутих порівнянь спричинило появу цілого вірша-образу («Її сміх»):

Як солов'їний на світанку спів,

Як любий ранньої зозулі,

Як дзенькіт кобзи, що зове на гулі,

Як на ставку ячання лебедів.

Як перший крик розпалених півнів,

Як шепіт вишні у знемозі чулій,

Як поцілунки в зустрічі минулій,

Коли обом не вистачало слів, -

Лунає сміх її [2, 31].

Письменник використовує все багатоманіття форм мовної реалізації порівняння. Як образний засіб у віршах Яра Славутича цей троп має різноманітне граматичне вираження.

Аналогічно до сполучного слова як функціонують у поезіях Яра Славутича й порівняння з мов (немов). Вони привертають увагу читача до якогось предмета чи явища не тільки своєю порівняльною формою; а й створеним образом, що розкриває якусь рису героя або деталь картини природи.

1. Черпаю з тебе силу, **мов Антей,**

О земле прашурів, що знали звагу! [2, 171].

2. Як жебраки, йдемо на чужину,

Немов безбатченки, бредем по світу [2, 80].

3. Запливши кров'ю, в пустирях степів,

Немов зигзиця, Вінниця ридає [2, 108].

Через образи, підкреслені влучним порівнянням, автор висловлює і своє ставлення до певної події, персонажа.

Порівняння такого типу також легко розгортаються автором у складніші конструкції – підрядні речення з порівняльною семантикою:

1. Живеш [Московія], **мов злодій на горбі,**

І косиш око в безмір степу,

Клянучи в радісній злобі

Ясновельможного Мазепу [2, 167].

З метою уникнення невиправданого повтору автор часто створює порівняння з паралельним уживанням сполучних слів як і мов:

1. Грими ж [Дніпро], **як пострах на мастки лядські!**

Дзвени, **мов кобза!** Рокочи навкруг,

Піднявши хвилі, **як шаблі дамаські** [2, 65].

2. Коли розквітне, **мов бузковий кущ**,
Моя відрода, мандрівнича бранка, -
Сліпить, **як місяць над пільмою пуц**,
Яскраве сонце молодого ранку [2, 113].

Не менш яскраві й чіткі Славутичеві порівняння зі сполучними словами **наче(неначе)**, **ніби** як простої так і складної форм, використовуються для змалювання пейзажів, чуттєвого сприйняття:

1. Будні мої безтурботно течуть,
Неначе пруги океану [2, 146].
2. **Неначе шия лебедина**,
Твоя звивається рука [2, 158].

На особливу увагу заслуговує порівняння зі сполучним словом наче, вжите у строфі вірша «Шевченко у Вінніпезі» (1961), яку по праву вважаємо неперевершеним афоризмом:

1. Хвала тому, хто красне рідне слово
Леліє в серці чисто і святково
І, **наче скарб**, синам передає! [2, 206].

Іноді в автора в одній строфі можуть поєднуватися різні сполучні слова: *як*, *мов*, *немов*, *наче*, *неначе*, що підсилює образ, нагнітає експресію:

1. Важкі стожари! Ви – **як накип чар**,
Немов незгасний Прометеїв дар,
Неначе блискавка з ударом грому [2, 29].
2. Для мене ти [Чорне море] – **як материнські груди**,
Мов батьків клич, немов херсонський край [2, 267].

Подекуди в порівняльних зворотах, ужитих Яром Славутичем, зовсім опускаються сполучники. Тим самим автор наближає їх до метафор:

1. **Білим зайцем** зеленим полем
Утікає лиха зима [2, 41].
2. Душа людини – **велемовна книга** [2, 119].
3. Сняться ниви – **гривасті коні** [2, 136].

Наведені зразки з поезій Яра Славутича свідчать про те, як найрізноманітніші явища поетичного змісту змальовуються за допомогою влучно дібраних порівнянь.

Конкретні факти, описані в поезіях стають яскравішими, якщо вони характеризуються в образах, які їх пояснюють. У поезіях Яра Славутича зустрічаємо **рідну матір** в образі сухої тополі, зигзиці, чайки; **дівчину** – прудкої ластівки, сарни, рожі; **козака** чи **юнака** – сонця, тура; **Україну** – веселої райдуги, чайної пісні, вічності; **українське слово** чи **мову** – стяга, прапора, кулі, північного саява з вершин; **ворогів** – голодної та лютої галичі, шулік, виродків. Усі ці та інші образи, майстерно введені автором до складу порівняльних зворотів, набувають у конкретному контексті надзвичайного звучання.

Глибоко народні, часто фольклорні уявлення степу, землі, моря, орла, чайки, місяця, ружі, маку, природно використовуються у поезіях Яра Славутича для створення образів.

Отже, різноманітність і багатство поетичних картин, змальованих Яром Славутичем, широко розгортається перед читачем через різноманітні порівняльні форми. Майстерність митця виявилася і в доречному дозованому наснаженні текстів віршів порівняльними зворотами, завдяки чому вони (тексти) набувають особливої поетичної якості — великої сили звучання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник / За редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – С. 561.
2. Славутич Яр. Твори у п'яти томах / Яр Славутич. – К.: Дніпро, 1998, т.1. – 469 с.
3. Щербак М., Жила В. Полум'яне слово: До 50-річчя Яра Славутича / М. Щербак, В. Жила. – Лондон: Українська видавнича спілка. 1969. – С. 5.

Тихоша Валентина Іванівна

- 1) кандидат педагогічних наук, доцент;
- 2) Херсонський державний університет;
- 3) професор кафедри української мови.